
Amir Karić

IZVJEŠTAJI EVROPSKIH ORGANIZACIJA O ISLAMOFOBII¹

Rezime

U ovom članku ukazano je na izvještaje nekoliko evropskih organizacija o islamofobiji, diskriminaciji i predrasudama prema muslimanima u evropskim zemljama. Naglašena je činjenica da islamofobija još uvijek nije službeno/pravno definirana, a da je ovaj izraz konstruiran kako bi se opisalo različite oblike diskriminacije protiv muslimana. U članku je ukazano na nekoliko pokušaja definiranja islamofobije, njenih osnovnih karakteristika, kao i na primjere diskriminacije protiv muslimana u više evropskih zemalja.

Cljučne riječi: islamofobija, diskriminacija, predrasude, muslimani, evropske zemlje i organizacije.

Uvod

U posljednje vrijeme u Bosni i Hercegovini se vode rasprave o islamofobiji a da se uopće ne referira na već postojeća istraživanja o toj temi koja su provedena, prije svih, u zapadnoevropskoj i američkoj naučnoj javnosti. Zbog toga smatramo korisnim ovom prilikom ukazati, u

¹ Uvodno izlaganje prilikom „Diskusije na temu: islamofobija: pojava, oblici i odgovori“, koju su organizirali *Centar za napredne studije* i *Nabla* u Sarajevu, 1. 4. 2009. godine.

najmanju ruku, na poimanje islamofobije u izvještajima pojedinih evropskih organizacija i institucija.

Pojam fobija se u rječnicima definira kao iracionalan strah od nečega, nekoga ili određene situacije. U složenicama, prema Bratoljubu Klaiću, fobija znači: a) **mržnju**, pa je npr. *germanofobija* mržnja prema germanskim narodima, i b) **strah**, pa je npr. *klaustrofobija* strah od skućenog/zatvorenog prostora. Prema tome, jezički, *islamofobija* je mržnja prema islamu i/li strah od islama.

Izraz „islamofobija“ je neologizam novijeg datuma. Prvi put je zvanično upotrijebljen u izvještaju *Runnymede Trust*-a 1997. godine, čime je on zakoračio u javni diskurs.² Istina, Jocelyne Cesari ističe da je izraz islamofobija prvi put upotrijebljen 1922. godine u eseju kojeg je napisao orijentalista Etienne Dinet.³

Definicija

Pojam islamofobija još uvijek nije pravno definiran, niti postoji općeprihvaćena definicija unutar društvenih nauka. S obzirom na tu činjenicu, borba protiv islamofobije poduzima se unutar šireg koncepta borbe protiv rasizma i rasne diskriminacije, koji je prihvaćen od strane vlada i međunarodnih organizacija.

Specijalni izvjestilac UN-a za savremene oblike rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i drugih oblika netolerancije gospodin Doudou Diene, u izvještaju kojeg je podnio na 6. sjednici Savjeta za ljudska prava UN-a (*UN Human Rights Council*) 2007. godine, islamofobiju je definirao kao: „neosnovano neprijateljstvo i strah *vis-a-vis* islama, koji uzrokuju odbojnost prema svim muslimanima ili većini njih. Ona se, također, ogleda u praktičnim posljedicama mržnje, u smislu diskriminacije, predrasuda i nejednakog tretmana, čega su žrtve muslimani, pojedinačno i kolektivno, zatim se ogleda u isključenosti iz glavnih političkih i društvenih tokova. Izraz islamofobija

² Nakon što je bivši generalni sekretar UN-a Kofi Anan predsjedavao u decembru 2004. godine konferencijom pod nazivom „Suprotstavljanje islamofobiji“, i nakon što je Savjet Evrope u maju 2005. godine osudio islamofobiju, ovaj izraz je postigao stepen lingvističke i političke prihvaćenosti.

³ <http://www.euro-islam.info/PDFs/ChallengeProjectReport.pdf%20-4.pdf> (7. 10. 2008.)

je smišljen kao odgovor na novu realnost: narastajuću diskriminaciju protiv muslimana, koja se javila posljednjih godina.“⁴

U spomenutom izvještaju Runnymede Trust-a naglašava se da islamofobija znači „predrasude *vis-a-vis* islama“ i „nerazuman i neopravdan strah od islama“. U ovom izvještaju formulirano je sedam karakteristika islamofobije:

1. islam je monolitan, statičan i neosjetljiv na promjene;
2. islam je “nešto drugo”, nema zajedničke vrijednosti sa drugim kulturama;
3. islam je inferioran u odnosu na Zapad, on je barbarski, iracionalan, primitivan i seksistički;
4. islam je nasilan i podržava terorizam;
5. islam je politička ideologija koja se koristi za ostvarivanje političkih ciljeva;
6. neprijateljstvo prema islamu se koristi kako bi se opravdalo diskriminirajuće postupke prema muslimanima i isključilo ih iz glavnih društvenih tokova;
7. neprijateljstvo prema muslimanima je prirodno i normalno.

U publikaciji Savjeta EVrope iz 2005. godine pod naslovom “Islamofobija i njene posljedice na mlade” kaže se da je islamofobija “strah od, ili predrasudan pogled na islam, muslimane i pitanja koja se odnose na njih, koji oblikuje svakodnevna djela rasizma i diskriminacije ili jače oblike nasilja. Islamofobija je nasilje nad ljudskim pravima i prijetnja je socijalnoj koheziji.”⁵

Europske organizacije i institucije i njihovi izvještaji o islamofobiji

Niz evropskih organizacija, uključujući i institucije Evropske unije, pokazuju ozbiljnu zabrinutost zbog porasta broja djela islamofobije u Evropi.

⁴ Vidi: UN Human Rights Council, Document No. A/HRC/6/6, august 21., 2007., p.8 Para. 19, (<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/6session/reports.htm>)

⁵ http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Manifestations_EN.pdf

A) **Runnymede Trust**. Prvo istraživanje o islamofobiji uradio je britanski Runnymede Trust, odnosno Komisija za (istraživanje položaja) britanskih muslimana i islamofobije (*Commission on British Muslims and Islamophobia*), na čelu sa profesorom Gordonom Konvajem (*Gordon Conway*), a u čijem sastavu su bili, između ostalih, i poznati muslimanski intelektualci Maksud Ahmed, Akbar Ahmed, Zaki Badawi i nekoliko drugih. Komisija je objavila savjetodavni dokument 1997. godine, a konačan izvještaj pod naslovom "Islamofobija: izazov za sve nas" (*Islamophobia: Challenge for Us All*) objelodanio je ministar unutarnjih poslova Džek Strou (*Jack Straw*) u novembru 1997. godine. Ovo je bio prvi slučaj da je pitanje islamofobije obuhvatno razmatrano i sa ovim izvještajem pojam islamofobija je oficijelno zakoračio u javni diskurs.⁶

B) **Međunarodna helsinška federacija za ljudska prava** (*International Helsinki Federation for Human Rights – IHF*) objavila je izvještaj o "Netoleranciji i diskriminaciji protiv muslimana u Evropskoj uniji: događaji poslije 11. septembra 2001." (*Intolerance and Discrimination against Muslims in the EU: Developments Since September 11*), u kojem se naglašava da se društvena klima, s kojom se sučeljavaju muslimani u zemljama EU, pogoršala poslije 11. septembra 2001. godine.⁷

C) **Evropski centar za nadgledanje rasizma i ksenofobije** (*The European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia – EUMC*), koji djeluje kao zvanično tijelo Evropske unije, objavio je u maju 2002. godine izvještaj pod nazivom "Sažet izvještaj o islamofobiji u EU poslije 11. septembra 2001." (*Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 september 2001*). Izvještaj su u ime Centra pripremili Kristofer Alen (*Christopher Allen*) i profesor Jirgen Nielsen (*Jørgen S. Nielsen*).

Sljedeći je izvještaj Evropski centar za nadgledanje rasizma i ksenofobije objavio 2006. godine pod naslovom "Muslimani u Evropskoj uniji: diskriminacija i islamofobija" (*Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia*), a odmah zatim i dodatak izvještaju pod naslovom "Opažanje diskriminacije i islamofobije: glas članova muslimanskih zajedica u Evropskoj

⁶ <http://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/pdfs/islamophobia.pdf>

⁷ <http://www.ihf-hr.org/>

uniji“ (*Perceptions of Discrimination and Islamophobia: Voices from Members of Muslim Communities in the European Union*).⁸

D) **Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije** (*The European Commission against Racism and Intolerance – ECRI*), koja djeluje pri Savjetu Evrope, usvojila je 29. juna 2007., a objavila 12. februara 2008. godine “Treći izvještaj o Holandiji” (*Third Report on the Netherlands*) u kojem je u posebnom poglavlju tretirala djela islamofobije u ovoj zemlji.⁹

E) **Human Rights First**, međunarodna organizacija za ljudska prava sa sjedištem u Washington D. C., objavila je izvještaj o slučajevima islamofobije 2007. godine¹⁰, u kojem se dokumentira prisustvo anti-imigrantskog i anti-muslimanskog govora u većini zapadnih društava. “Diskriminacija i nasilje protiv muslimana često poprima oblike napada na obične ljude u njihovim prodavnicama školama ili kućama”, ističe se u ovom izvještaju.

F) **The Pew Research Center** objavio je izvještaj od 25. septembra 2007. kojeg je sačinio ovaj Centar u kojem se zaključuje da su negativni stavovi o muslimanima i islamu u porastu, u SAD-u u posljednjih nekoliko godina.¹¹

G) **Organizacija islamske konferencije** (OIC) je na 3. vanrednom samitu šefova država i vlada, održanom u Mekki u decembru 2005. godine, usvojila desetogodišnji akcioni program, kojim je odobreno osnivanje Ureda pri generalnom sekretarijatu OIC-a, čiji je zadatak praćenje svih oblika islamofobije, kao i iniciranje organiziranog dijaloga s ciljem predstavljanja islamskih vrijednosti onakvima kakve one jesu. Prvi izvještaj o islamofobiji OIC je objavila mjeseca maja 2007.¹²

⁸ http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Manifestations_EN.pdf

⁹ http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-country-by-country_approach/netherlands/Netherlands%20third%20report%20-%20cri08-3.pdf

¹⁰ <http://www.humanrightsfirst.org/>

¹¹ www.pewresearch.org.

¹² http://www.oic-un.org/document_report/observatory_report_final.doc

Sadržaj izvještaja o islamofobiji Evropskog centra za nadgledanje rasizma i ksenofobije (EUMC)

U nastavku ovog teksta predstaviti ćemo Izvještaj EUMC-a objavljen pod naslovom “Muslimani u Evropskoj uniji: diskriminacija i islamofobija”. Izvještaj sadrži sljedeće:

PRVI DIO: DRUŠTVENI KONTEKST

Zajednice evropskih muslimana: porijeklo

Demografska situacija

Pravni položaj islama

Muslimanske organizacije

Teme i rasprave

Marginalizacija i otuđenje

Žena muslimanka

Spor oko karikatura

Stanje na tržištu rada, u obrazovanju i na stambenom tržištu

Zapošljavanje

Obrazovanje

Stanovanje

DRUGI DIO: POJAVE ISLAMOFBIJE

Definiranje pojma *islamofobija*

Fokusiranje na rasističko nasilje i zločine

Prikupljanje podataka

Pojave islamofobije: fokusiranje na nasilje i zločine (Danska, Njemačka, Grčka, Španija, Francuska, Irska, Italija, Holandija, Austrija, Poljska, Slovačka, Finska, Švedska, Ujedinjeno Kraljevstvo)

Raspoloživost podataka i političke implikacije

TREĆI DIO: PROMOVIRANJE INTEGRACIJE – BORBA PROTIV ISLAMOFBIJE

Selektirane zvaniče inicijative upućene muslimanima u vezi s integracijom i islamofobijom (Belgija, Danska, Njemačka, Grčka, Francuska, Luxembourg, Italija, Holandija, Austrija, Portugal, Švedska, Finska, Ujedinjeno Kraljevstvo)

Selektirane inicijative civilnog društva (Belgija, Danska, Njemačka, Irska, Italija, Luxembourg, Mađarska, Austrija, Poljska, Slovačka, Švedska, Finska, Ujedinjeno Kraljevstvo)

Doprinos EUMC razvoju politika integracije zajednice

Zaključak

Mišljenja

Annex

Primjeri islamofobije u evropskim zemljama

Autori Izvještaja nas obavještavaju da se informacije o djelima islamofobije prikupljaju iz dva izvora.

Zvanične državne, pravosudne institucije, uključujući policijske izvještaje, sudske presude i slično.

Ostali izvori, što uključuje izvještaje NGO-a, istraživačke izvještaje i medije.

U nastavku Izvještaja govori se o slučajevima islamofobije u pojedinim državama.

Danska

Danska služba civilne sigurnosti u posebnu kategoriju registrira djela pod oznakom „rasistički/religijski“ incidenti, bez njihove kategorizacije na anti-muslimanski, antisemitski i tome slično.

Tako se ističe da je 16. 1. 2004. godine izvjesna osoba danskog porijekla primila prijeteće pismo, u kojem je bilo napisano: “Izdajniče, tvoje izdajničke operacije su zabilježene”, jer je ta osoba 3. 11. 2003. godine uredniku novina *Jyllands Posten* napisala pismo u kojem je rekla da se protivni zabrani nošenja mahrame.

U Izvještaju se ističe da je "Centar za dokumentaciju i izvještavanje o rasnoj diskriminaciji" u razdoblju od 1. 1. do 13. 10. 2005. godine registrirao 22 slučaja islamofobije. Na primjer:

Dana 4. 1. 2005. godine Centar je zaprimio e-mail u kojem se nalazio tekst imitacije reforme osnovnih škola. U e-mailu je rečeno da je Ministarstvo obrazovanja promijenilo školski program kako bi se on prilagodio djeci imigranata. E-mail je imao atačment s imitacijom zadatka iz matematike: "Džemal ima AK47 sa okvirom od 30 metaka. Ako promaši 6 od deset hitaca, a želi pogoditi svaku šoljicu 13 puta, koliko će šoljica pogoditi prije nego što bude morao ponovo puniti okvir?" Ovaj mail potpisala je grupa "Slobodna Danska".

Njemačka

U razdoblju januar-oktobar 2005. godine tri nevladine organizacije su registrirale 13 slučajeva islamofobije. Na primjer: 30. 3. 2005. godine u potpunosti je uništen tursko-kurdski fast-food. U periodu novembar-decembar 2005. registrirana su četiri napada na džamije.

Grčka

Dana 9. 2. 2005. u selu Vena u distriktu Rodopi muslimanski spomenik iz otomanskog vremena je u cijelosti uništen. Niko nije uhapšen.

U februaru 2005. dijelovi najstarije džamije u Evropi, smještene u selu Poliskio u Xanthiu, oštećeni su hicima iz pištolja. Niko nije uhapšen.

Španija

U augustu 2004. godine demolirana je džamija u Reusu (Taragona). Fasada džamije i njena unutrašnjost su oskrnavljeni grafitima, nacističkim kukastim krstovima i sloganima: "Probudite se i borite!", "Maloljetnička revolucija" itd.

U martu 2004. godine jedan muškarac je na javnom mjestu strgao mahramu sa glave muslimanke u Zaragozi.

Juna 2004. musliman Alžirac pretučen je od strane šesterice neonacista nakon što je izašao iz džamije u Madridu. Prevezen je u bolnicu u kritičnom stanju.

Italija

Dana 27. 2. 2005. ulaz u islamski centar u Sovilli (Treviso) je uništen eksplozivnom napravom.

Izjave muslimana u dodatku Izvještaja

Značajno je predstaviti nekoliko primjera iz dodatka Izvještaja pod naslovom „Opažanja diskriminacije i islamofobije: glasovi članova muslimanskih zajednica u Evropskoj uniji“ kojeg je, također, objavio *Evropski centar za nadgledanje rasizma i ksenofobije* (EUMC).

Strah od muslimana kao prijetnje zakonu i redu

Intervjuirani muslimani ukazuju na to da društvo na njih gleda kao na osobe nedostojne povjerenja.

“Svaki put kada musliman uradi nešto negativno naglašava se da je to uradio musliman. Ali kada drugi urade nešto loše, to nije uradio kršćanin, nije uradio Jevrej, nije uradio hindus ili ateist.” (Muškarac, Italija)

Islamofobične predrasude i stavovi iz svakodnevnog života

Kao što se može i pretpostaviti, muslimani su više izloženi verbalnim nego li fizičkim napadima. Oni ističu da su se osjećali najranjivijima poslije terorističkih napada 2001. godine.

“Susrećemo se s islamofobijom u svakodnevnom životu kroz sitne incidente. Naprimjer, neko zbija šale ili komentira sa drugom osobom, ali tako glasno da vi morate slušati: ‘O, neko ko nosi mahramu nema šta tražiti u ovoj zemlji’. Ili drugi šeta psa i kaže mu: ‘Drži ga!’, okrećući se prema muslimanki. Pokušavaš da ignoriraš takve stvari, ali vas one savladaju.” (Žena, Austrija)

“Jedan primjer pitanja koja mi se često upućuju je: ‘Hoćete li se vratiti?’, ‘Kada se namjeravate vratiti?’ Ovo pitanje mnogo toga kaže. Ja tada pitam: Gdje bi trebalo da idem? Oni kažu: ‘Tamo odakle si došla.’ Kada im kažem: Ja sam ovdje rođena, oni ostaju bez komentara. Ovo su zaista bolna pitanja, mislim, i djeluju tako da se osjećate kao stranac, a mislim da i prihvatate zbog toga da ste stranac u određenom smislu.” (Mlada žena, Holandija)

Prema izjavama intervjuiranih, muslimani se redovno susreću sa diskriminacijom kada pokušavaju unajmiti stan.

“Tražio sam stan i otišao sam tamo sa suprugom. Prvo pitanje koje su me pitali bilo je: ‘Da li vaša supruga uvijek nosi mahramu?’ Nosi, rekao sam, je li to problem? Na kraju nisu mi iznajmili taj stan, a, očito je zašto.”

Prisutne su poteškoće i kod dobijanja posla. Jedan musliman kaže:

“Završio sam studije prije određenog vremena i bio sam uključen u nekoliko projekata muslimanskih omladinskih organizacija. Poslije sam želio aplicirati za posao. U svom CV-u navodio sam da sam aktivan u različitim muslimanskim organizacijama. Čini se da je to bilo greška, jer nisam dobio ni jedan poziv za intervju. U narednom periodu izbacio sam iz CV-a dio koji se odnosi na muslimanske organizacije, već sam pisao ‘imigrantske organizacije’ i tada sam bio pozvan na nekoliko intervjua.” (Muškarac, Njemačka)

Jedan konvertit opisuje odnos švedskog društva prema njemu nakon prelaska na islam na sljedeći način:

“Nakon što sam prešao na islam i počeo se ponašati kao musliman ja sam istovremeno ‘postao’ i imigrant što me je pretvorilo od Šveđanina srednje klase u građanina drugog reda. Iako sam imao saznanja o tome kakav je status imigranta, bio sam šokiran mojim iskustvom postajanja ‘imigrantom’”.¹³

Primjeri tretiranja muslimana na tržištu rada i stambenom tržištu

Francuska

U Francuskoj je 2004. godine na Univerzitetu u Parizu Centar za praćenje diskriminacije proveo istraživanje i tom prilikom poslao aplikacije za radno mjesto trgovca na 258 oglasa sa biografijama kandidata. Na kraju se pokazalo da su osobe porijeklom iz zemalja Magreba imale pet puta manje šanse za dobijanje posla.

¹³ *Muslims in Sweden*, http://www.emz-berlin.de/projekte/pdf/Muslims_in_Schveden.pdf (17. 9. 2007.)

Belgija

Statistički podaci govore da je stopa nezaposlenosti osoba marokanskog i turskog državljanstva 38%, dok je stopa nezaposlenosti Belgijanaca 7%.

Holandija

Ukupno 16% radno sposobnih imigrantskog porijekla bili su bez posla 2005. godine, a istovremeno je ukupno bilo bez posla 6,5% radno sposobnog stanovništva.¹⁴

Velika Britanija

Posmatrano u ekonomskom smislu prihod po glavi stanovnika u muslimanskoj zajednici znatno je manji od britanskog prosjeka. Tako je samo jedna od pet žena muslimanki zaposlena, dok je kod ostatka populacije zaposleno sedam od deset žena. Stopa nezaposlenosti Pakistanaca i Bangladežana je tri puta veća od nacionalnog prosjeka.¹⁵ Restrukturiranje britanske privrede iz primarno manufakturne u privredu u kojoj se naglašavaju usluge tokom 1970-ih i 1980-ih imalo je nesrazmjeran utjecaj na pakistansku i bangladežansku populaciju koje su većinski bile zaposlene u tekstilnoj industriji. Poslije Drugog svjetskog rata, u tekstilnoj industriji bilo je zaposleno 2.000.000 radnika. Međutim, 1986. godine taj broj je opao na 517.000. To je dovelo do rasta nezaposlenosti među muslimanskom populacijom, poglavito Pakistancima i Bangladežanima. Tako je 1991. godine stopa nezaposlenosti bila 28,1%, (naspram 8,8% britanske većine),¹⁶ 1994. godine 38,6%, a 2001. godine 40% nezaposlenih.¹⁷

Prema studiji koju je uradio Britanski odbor za zdravlje (*British Board of Health*) 1999. godine, među muškarcima starijim od 16 godina koji su zaposleni, 90% Bangladežana i 70% Pakistanaca godišnje zarađuju 10.000 funti ili manje, dok je nacionalni prosjek 28%. S druge strane, samo 1%

¹⁴ http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Manifestations_EN.pdf

¹⁵ Stopa nezaposlenosti u Velikoj Britaniji 2007. godine iznosila je 5.3%. (Vidi: <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uk.html> (10. 12. 2008.)

¹⁶ Philip Lewis, *Islamic Britain: Religion, Politics and Identity among British Muslims*, London-New York: I. B. Tauris Publishers, 2002., str. 23.

¹⁷ Robert J. Pauly, Jr., *Islam in Europe: Integration or Marginalization?*, Aldershot: Ashgate, 2004., str. 102.

Bangladežana i 4% Pakistanaca godišnje zarađuju 30.000 funti ili više, dok je nacionalni prosjek 23%.¹⁸

Švedska

Broj nezaposlenih Šveđana 1998. godine iznosio je 5,5%, dok je istovremeno među imigrantskom populacijom taj broj dostigao 23%. Studije pokazuju da glavni razlog tome nije manjak kompetencije, uključujući i nedovoljno znanje švedskog jezika, već jednostavno diskriminacija na tržištu rada. U javnosti se formira predodžba kako je nedostatak obrazovanja i kompetencije imigranata glavni razlog većeg procenta nezaposlenosti u odnosu na domaće stanovništvo. Međutim, činjenice ne govore tako. Najeklatantniji primjeri su populacija Iranaca i Iračana. Godine 1995. 13% Iranaca u Švedskoj, u dobi između 25. i 64. godine, imali su završen fakultet, dok je 12% ukupne domaće populacije sa fakultetskom diplomom. Situacija je još upečatljivija kod imigranata porijeklom iz Iraka. Njih 21% imaju fakultetsku diplomu. Bez obzira na ove činjenice i oni pripadaju grupaciji sa iznadprosječnom stopom nezaposlenosti.¹⁹

Od ukupne populacije imigranata koji su došli iz zemalja izvan Evropske Unije, a koji imaju fakultetsku diplomu, njih 31% rade poslove koji ne korespondiraju njihovom nivou edukacije, za razliku od 85% rođenih Šveđana koji rade poslove korespondentne njihovu obrazovanju. Zato se može reći da "Švedska ima najbolje obrazovane čistače i taxi vozače u svijetu." Četrdeset i četiri procenta taxi vozača imaju fakultetsku diplomu.²⁰

Predrasude koje podstiču medijski izvještaji: slučaj Švedska

Jedna od glavnih tema diskusija u medijima tokom posljednje decenije bila je, sa tačke gledanja Zapada, dramatičan rast religijsko-političkih aktivnosti tzv. fundamentalističkih ili islamističkih grupa u svijetu. Nijedan Šveđanin u posljednjih petnaest godina nije mogao otvoriti novine a da u njima nema izraza kao što su *ajatollah*, *halifa*, *čador*, *imam*, *džihad*, *džamija*,

¹⁸ Robert J. Pauly, Jr., *Islam in Europe...*, str. 102

¹⁹ *Muslims in Sweden*, http://www.emz-berlin.de/projekte/pdf/Muslims_in_Schveden.pdf (17. 9. 2007.)

²⁰ *Muslims in Sweden*, http://www.emz-berlin.de/projekte/pdf/Muslims_in_Schveden.pdf (17. 9. 2007.)

mudžahedin, mulla, Qur'an, ramazan, namaz, šerijat, šija, sunija i tome slično. Većina onoga što je bilo rečeno ili napisano nije imalo pozitivan uklon. Ovakva predstavljanja islama u švedskim medijima, kao i odgovor Šveđana na njih, može se reći da su bila uglavnom jednostrana etnocentrična, senzacionalistička, egzotična, emocionalna i negativno predodređena. Može se reći da su ona u velikoj mjeri stvorila i potvrdila stereotipe i predrasude prije nego li su postavila pitanja o islamu. Ona su više "pokrivala" nego li "otkrivala" islam. Negativna tendencija je eskalirala u etapama u vezi s "naftnom krizom" 1973. i 1976., revolucijom u Iranu 1978./79., "Rušdi aferom" 1988./89.²¹, Zaljevskim ratom 1991., talibanskim dolaskom na vlast u Afganistanu i kasnije terorističkim napadima na različitim mjestima u svijetu koji su pripisivani islamistima, a posebno onim od 11. septembra 2001. godine. Iako se slika o islamu i muslimanima mijenjala tokom vremena, može se reći da je dominirao konfrontacijski trend. To da su muslimani, djelimično i zbog načina njihova predstavljanja u medijima, vulnerabilna grupa u Švedskoj, kao i u ostatku Evrope, jasno je demonstrirano nakon terorističkog napada od 11. septembra 2001. godine. Bez obzira na to što je velika većina muslimana javno osudila terorističke napade, oni su, kao grupa, bili označeni kao odgovorni. Pitanje krivnje često je pretvarano u pitanje religije. "Muslimani" su krivi, i u nekoj formi "ksenofobične logike" muslimani su kao kolektivitet označeni kao teroristi i potencijalna prijetnja društvu. Rezultati ove "logike" mogu se vidjeti u mnogim anti-islamskim reakcijama u zapadnim društvima poslije 11. septembra. Akti nasilja i napada, fizičkih i verbalnih, dešavali su se u mnogim zemljama. Međutim, muslimani su mnogo prije ovoga bili žrtve stigmatizacije, islamofobije i društvenog isključivanja na tržištu rada, stambenom tržištu itd. Na ovim tržištima očigledno je da se muslimani generalno ne doživljavaju i ne prihvataju kao ravnopravni. U velikoj mjeri oni se ne smatraju kao pripadnici iste sfere solidarnosti, lojalnosti i pravednosti kao drugi Šveđani/Evropljani. Koncept pripadnosti sferi solidarnosti, lojalnosti i pravednosti, pripadnosti "nama", za mnoge Šveđane snažno je određen starim konceptom: idejom iste povijesti, istog jezika, iste religije. Muslimani se u velikoj mjeri smatraju stranim i potencijalno opasnim elementima u evropskim društvima. To nisu stavovi samo

²¹ Tokom 1988. godine stanovnici grada Sjöbo, kojih ima samo 15,000, na referendumu su odlučili usprotiviti se planu Vlade za disperziju imigranata koji je imao cilj lakše i bolje rješavanje pitanje stanovanja među imigrantskom populacijom. (Vidi: Markus M. L. Crepaz, *Trust beyond Borders-Immigration, the Welfare State, and Identity in Modern Societies*, The University of Michigan Press, 2008., str. 227)

izrazito rasističkih osoba i institucija. Generalnu ideju da islam i muslimani treba da predstavljaju prijetnju Švedskoj i švedskoj kulturi općenito, kao i osnovnim švedskim principima demokratije i stavovima o položaju žene i djece, tokom posljednje decenije, navodili su u javnim raspravama domaći ljudi. Malo je glasova u javnoj debati koji ukazuju na to da mala grupa, izdijeljena na jezičkoj, etničkoj, religijskoj, političkoj i drugim osnovama, te socijalno, ekonomski, politički nejaka i marginalizirana, kakvi su muslimani u Švedskoj, ne može činiti ozbiljnu prijetnju bazičnim elementima švedske kulture. Neka istraživanja podržavaju tezu da se muslimanima prenaplašeno pripisuju negativne karakteristike. Jedan pokazatelj jačine ove negativnosti može se uzeti iz studije "Imidž islama" u švedskim medijima koja je provedena na Katedri za novinarstvo i masovne medije na Univerzitetu u Geteborgu. Dio projekta bio je studija o stavovima Šveđana prema islamu i muslimanima. Odabrano je 2500 ispitanika Šveđana metodom slučajnog izbora. Jedno pitanje je glasilo: *Kakav stav osobno imate prema islamu kao religiji?* Ispitanici su imali pet opcija za odgovore: 1. veoma pozitivan, 2. prilično pozitivan, 3. ne znam, 4. prilično negativan, 5. veoma negativan. Na kraju, 65% ispitanika izjasnili su se da imaju veoma ili prilično negativan, dok su samo 2% odgovorili veoma ili prilično pozitivan!

Drugo pitanje je bilo: *Da li smatrate da useljavanje muslimana u Švedsku treba smanjiti?* Rezultat je bio takav da 53% ispitanika smatraju ovaj prijedlog prilično ili veoma dobrim, a 16% smatra prilično ili veoma lošim.

Treće pitanje je bilo: *Da li smatrate da treba povećati podršku muslimanima useljenicima da sačuvaju vlastitu kulturu?* Odgovarajući na ovo pitanje, 77% ispitanika je odgovorilo da smatraju to prilično ili veoma lošim prijedlogom, dok samo 4% smatra to prilično ili veoma dobrim prijedlogom. U istom istraživanju 88% ispitanika je smatralo da islam nije kompatibilan sa demokratskim društvom švedskog tipa, a 25% su mišljenja da muslimani ne treba da uživaju ista prava i slobode kao i pripadnici drugih religijskih tradicija.²²

Drugi pokazatelj su javne reakcije na pokušaje muslimana da sagrađe džamiju. Pripadnici "Ahmedijja" sekte su 1976. godine izgradili džamiju u Geteborgu i to je bila prva namjenski sagrađena džamija u Švedskoj. Tada su islam i muslimani bili prilično nepoznati, rijetko se o njima razgovaralo u Švedskoj. Izgradnja džamije protekla je u potpunoj medijskoj tišini, a ni stanovnici koji žive u okolini džamije nisu reagirali na njenu gradnju. Novine

²² *Muslims in Sweden*, http://www.emz-berlin.de/projekte/pdf/Muslims_in_Schveden.pdf (17. 9. 2007.)

su kratko spomenule „na dnu pete stranice“ da su se neki susjedi malo žalili na boju fasade. Bila je roza boje. I to je bilo sve. Kada su muslimani dvanaest godina poslije, 1988. godine, tokom kojih su islam i muslimani dobili mnogo veću medijsku pažnju, počeli praviti ozbiljne planove da izgrade džamiju, scena se promijenila. Mediji su sada pisali stranicu za stranicom, susjedstvo se diglo protiv toga, lokalni političari i kler ujedinili su se u javnim protestima itd.

Od tada mogu se vidjeti slične reakcije manje-više u svim drugim mjestima u Švedskoj, gdje su muslimani probali dobiti dozvolu za izgradnju džamije, islamskog centra i tome slično. Susretali su se sa sve jačim i jačim suprotstavljanjem lokalne zajednice. U pojedinim slučajevima lokalni političari su gradili uspjeh na krilima takvih kampanja, nastojeći negativno senzibilizirati javnost saopćenjima da islam i muslimani predstavljaju nedemokratsku, totalitarnu, antimodernu, militantnu i nasilnu snagu sa dugoročnim ciljem pretvaranja Švedske u teokratsku islamsku državu. “Argumenti” koji su iznošeni u takvim istupima bili su u osnovi trovrtni. Prvo, citiranje navoda iz *Kur’ana* i *hadisa*, kao i citata iz tekstova i knjiga muslimanskih ideologa, kao što su Ebul-A’ala el-Mevdudi i Sejjid Kutb, koji, kada ih Šveđani čitaju izvan konteksta, lahko daju podršku takvim interpretacijama. Drugo, ukazivanje kako su kršćani loše tretirani u muslimanskim zemljama. Neki primjeri ove vrste su izjave: “Oni ne dozvoljavaju kršćanima da izgrade crkve u njihovim zemljama”, “Oni ne dozvoljavaju misionarske aktivnosti u svojim zemljama”, “Proganjanje kršćana u mnogim muslimanskim zemljama je u porastu”. Na osnovu ovih argumenata oni podrazumijevaju sljedeći zaključak: “Oni će ovdje raditi isto ako im se da prilika” i “Kada su oni tako netolerantni u svojim zemljama zašto bismo mi bili tolerantni ovdje?” Treći argument je trebalo da pokaže da je islam fanatična, fundamentalistička, opasna, nasilna i demonska snaga sa megalomanskim ambicijama. U svim ovim slučajevima na islam se ukazuje kao na problem. Činjenicu da je islam u historijskom smislu polimorfan, da mnogi od “problema” imaju veoma jednostavne uzroke, kao što su demografske okolnosti, represivni vojni režimi, kolonijalna prošlost itd. nikada se ne uzima u obzir. Tako se uvijek, kao i u teoriji o sukobu civilizacija, “mitski” islam predstavlja kao opasnost.

Jedna od posljedica anti-islamske kampanje bila je da su islam i muslimani od ranih 1990-ih postali tema nacionalne političke agende, što je bilo predimenzionirano u odnosu na njihov stvarni utjecaj u švedskom društvu.

Druga posljedica bila je narasla polarizacija između rođenih i useljenih Šveđana, posebno onih ne-evropskog i muslimanskog porijekla. Sve se

jasnije mogao vidjeti sindrom „žrtvenog jarca“. Švedski nacionalizam, ideal nacionalne države: „jedna država, jedan narod, jedna religija“, u ovom vremenu je narastao. Muslimanski useljenici su viktimizirani dvostruko. S jedne strane oni su prvi, zbog recesije koja je nastupala od 1992. godine, ostajali bez zaposlenja, i s druge strane oni su se smatrali odgovornima za narastajuću nezaposlenost. Takav razvoj događaja doveo je do toga da što su Šveđani više optuživali muslimane za odsustvo želje i nastojanja za integracijom, kod njih je, posebno kod mlađe generacije rastao, kao oblik reakcije, otpor prema integraciji.

Zapravo, glavni problem je taj što muslimani doživljavaju prijetnju svome identitetu, kulturi i doživljavaju opasnost religijskog, etničkog i kulturnog izumiranja, jer ako išta može mobilizirati religijsku, etničku ili kulturnu grupu to je prijetnja od izumiranja.²³

Suzbijanje islamofobije

Na kraju je potrebno istaknuti da izvještaj “Muslimani u Europskoj uniji: diskriminacija i islamofobija” sadrži poglavlje u kojem se govori o mjerama borbe protiv islamofobije, koje poduzimaju zemlje članice Evropske unije. Te mjere poduzimaju lokalne zajednice, vlade europskih zemalja i NGO.

Istaknut ćemo također da se u izvještaju OIC-a ukazuje na nekoliko aktivnosti koje su poduzete poslije objavljivanja karikatura vjerovjesnika Muhammeda, a. s., i izjave pape Benedikta XVI u Njemačkoj o prirodi islama. Nakon spomenutih događaja, a s ciljem ublažavanja posljedica, potpisano je nekoliko multilateralnih saopćenja:

(7. 2. 2006.) Trilateralna izjava koju su potpisali generalni sekretar OIC-a, generalni sekretar UN-a i Visoki predstavnik EU za zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku Havijer Solana.

(25. 2. 2006.) Zajedničko saopćenje o „Pravu na slobodu izražavanja i mirnih protesta“, kojeg su potpisali generalni sekretar OIC-a, generalni sekretar UN-a, generalni sekretar Arapske lige, prvi zamjenik premijera i ministar inozemnih poslova Katara, ministri inozemnih poslova Španije i Turske.

Pokrenuta je inicijativa o Savezu civilizacija, itd.

²³ *Muslims in Sweden*, http://www.emz-berlin.de/projekte/pdf/Muslims_in_Schveden.pdf (17. 9. 2007.)

Zaključak

Nakon naprijed rečenog mogli bismo zaključiti da se pod islamofobijom u spomenutim izvještajima podrazumijeva svaki oblik iskazivanja mržnje, neprijateljstva i netolerancije, te vršenja diskriminacije protiv drugih osoba, pojedinačno ili kolektivno zato što su muslimani/muslimanke, ili ih se takvima doživljava, bez obzira u kojoj se formi i sa kojim intenzitetom mržnja, neprijateljstvo, netolerancija i diskriminacija iskazivali i vršili. Izraz islamofobija je smišljen kao odgovor na novu realnost: narastajuću diskriminaciju protiv muslimana, koja se javila posljednjih godina na Zapadu.

Izvještaji evropskih organizacija svjedoče mnoga djela islamofobije u evropskim zemljama, posebno u posljednjih desetak godina.

Vlade evropskih zemalja, institucije Europske unije, kao i NGO u evropskim zemljama, poduzimaju stanovite mjere radi preveniranja islamofobije ■

REPORTS BY EUROPEAN ORGANISATIONS ON ISLAMOPHOBIA

Summary

This paper presents reports by several European organisations on Islamophobia, discrimination and prejudice toward Muslims in European countries. It emphasizes the fact that Islamophobia has not yet been formally or legally defined, but the term was constructed to describe different forms of discrimination against Muslims. The text presents several attempts at defining Islamophobia, its key features and examples of discrimination against Muslims in several European countries.

Key words: Islamophobia, discrimination, prejudice, Muslims, European countries and organisations.